

1807

ЦРНОГОРКА

ИЛИ

СТАНЪ ЦРНЕ ГОРЕ

ЗА ВРЕМЕ ВЛАДЕ

ЦРНОГОРСКОГ' ВЛАДИКЕ

ПЕТРА II. ПЕТРОВИЧА

Н Ъ Г У Ш А

и

Н Ъ Г О В Ъ Р

ПРЕДШЕСТВЕНИКА'

О Д Ъ

М. Д. Р.

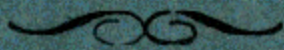

Рис. II 397. 1

БИБЛИОТЕКА
ВАТИКАНСКОЕ ГРАЖДАНСТВО

ШЕТАРЪ М. ПЕТРОВИЧЪ

ШЪГОШЪ

Владика Украинскій и Турскій

ЦРНОГОРКА

ИЛИ

СТАНЪ ЦРНЕ ГОРЕ

ЗА ВРЕМЕ ВЛАДЕ ПЕТРА II. НЪГУША

И

НЪГОВЫ' ПРЕДШЕСТВЕНИКА',

ОСВЕТЛѢНО ПОВѢСТНИЧКЫМ' ИЗВОРИМА

У

ВЕЗАНОМЪ СЛОГУ

О Д Ъ

Милана Давида Рашића.

Правослова.

Собственность сачинителя.

У БЕЧУ

ПЕЧАТАНО ПИСМЕНЫ' БРМЕНСКОГ' МОНАСТИРА.

1852.

О разведри Вило!
Лице ти унило!
И пусти едрила!
Твоя витка крила!
Нек' нашъ бродъ сад' броди!
Къ жудной нам' слободи
И нек' насъ одводи,
Гдѣ с'за Србство плоди:
Любовъ а и слога
У срцу свакога;
Гдѣ с' гнѣзде, бораве
Србства миллог' славе!—
А злоба и зависть,
Освета, ненависть
Нек' се у гробъ селе,
Стихотворцы веле!

Илв. Ср. 320143

СЛУТНЯ ПРИРОДЕ

предъ смръть

ПЕТРА П. ПЕТРОВИТА

О Д Ъ

Н Ъ Г У Ш А.

Орканъ тутъни; сва природа стень;
Облакъ страшный обмота каменъ,
Црне Горе и нѣне врлети,
И по негда муня ии пролети,
Шibaюѣи густу облачину,
Да разгони, страха пунну тмину,
Са высокы' стѣна' Црне Горе,
Гдѣ с' юнацы за слободу боре;
Ал' се муныи другчие не може!
Шта бы сада! — о, великій Боже!
Кресну силно, — у еданъ махъ сѣну!
Распрште се, — удари о стѣну,
Бѣла двора, Нѣгушъ Петра Втора
Съ коимъ беше засвителила зора . . .
Мѣсець скриси одъ страшна позоря,
Кое с' случи убльизу приморя,

Ядранскога, пѣнушег' ѣе с' мора,
На ком' сад' се диже страшна бѣра . . .

Мало после, мѣсецъ главу диже
Надъ облакомъ, ал' є опетъ ниже
Оборио и покрио лице . . .

А и ярко снуждио се сунце,
Снуждио се, а и порумени,
Заръ є зебло! . . . надало с' промени

У природи; и зраке преломи
Као да се одъ нечег' засрами! . . .

Мигомъ еднимъ усануше зраци! —

Чему узрокъ быя'у облаци —

Изчезоше, к'о да и не быше,

А млазови кишни се спустише. —

Све се живо сада уплашило,

Гледаюћи, што се јошъ не збыло. —

Шта то, сад' бы? свако живо пита,

Да се небо, громовима хита?! —

Да л', да аветъ, или бѣлу Вилу

Сатрет' жели, и излеє силу? —

* * *

Аветъ ни є, а ни є, ни Вила

Узрокъ страшном' позорию была;

Већъ долазакъ *Смрти* се означа,

Коя нѣне поддане едначи . . .

То є она Смртъ ледена была,

Кояно є свым' живым' немилла;

Єръ не гледа, ни стара, ни млада,

Нити оног', штоно вазда страда;

Кои товаръ, кои круну носи,
Сваког' српомъ неумитнимъ коси
И односи, гдѣ се све претвара . .
Да судъ чека вечитог' владара. —

* * *

Разжалише с' све стихие света;
Брѣ сад' душа одъ тѣла одлета . . .
Увенуло сво мирисно цвеће;
Брѣ умрлый мирисат' га веће . . .
Све су птице гласомъ умукнуле;
Брѣ су за смртъ свог' любимца чуле . . .
Све потоке и зелене луге
Неутѣшно обузеше туге . . .
А чукаре, брда и долине,
К'о и оне високе планине
Оплакую и онога жале,
Кой и знаде спѣвати одъ шале . . .
Та ядранско¹⁾ узбунило с' море,
Ал' найвише, око Црне Горе;
Пуца, грува о стѣне се бие,
Бѣла Вила сузама се мие,
Одъ жалости и туге велике
Што нестаде Нѣгуша владике,
Ой Радоя, Петромъ другимъ звана,
Праунука храброга Ивана,
Кои Међу²⁾ Црной Гори мету,
Да е и сад' дивно цѣлом' свету,
Как' е мого Иво да одоли
Турской сили, а да се не моли.

Сва Европа, када е стрепила,
Црна Гора, само се светила;
Брѣ по гдѣког' Турчин'-нападача,
Кои зађе, да скупля арача³⁾
По каменой, убоитой Гори,
Јошѣ са претномъ: да ѣе да умори,
Кои неѣе арача, да плаћа;
Оли, кой се оружия лаћа⁴⁾
Али юнакѣ свакиј Црногорацѣ,
Па и онај погрблѣный старацѣ
Неѣе да зна за арача турска;
Брѣ рѣчь сама, ова му е мрзска,
Већѣ за стѣну, скрие се, приклекне,
Кад' ал' тамо, истомѣ Турчинѣ дрекне
И повиче у Забуни: Алла!⁵⁾
Стрѣлацѣ скочи, тѣшећи га . . . шѣла! . . .
На тенани одруби му главу,
Да узвыси Црногорску славу,
И односи Цетиню на кулу,
Чим' опира нанешену хулу⁶⁾

* * *

Тако до сад' свагда Црногорцы
Светише се, као прави борцы, —

Све Турцыма, своим' душманима,
Християнству вазда противнима —
Оправля'у пророку предъ лице,
Нек' покажу прострелѣно срце.

* * *

Црногорцы тако съ ове стѣне,
В'рху мора, яко узвышене
Гледали су околине нѣне,
Како Турцы немилице плѣне;
Но не смѣю ни да се приближе,
Црной Гори, башъ ни стопе ближе;
Млоги б' дошли мож' дамало ближе,
Ал' се бое црногорске жиже 7)

Црногорске жиже и плотона
И претешкы' са стрмени звона' 8)
Коя звоне и безъ клатна сама,
Кад' се проспу, к'о киша и тама 9)
Брѣ свака е шала, ако да и мала
Млого глава нападаче стала,
Црногорце по негда ни една;
Брѣ су храбро, као браћа вредна
Одбियाли и свое хранили,
Одъ Турака сложно се бранили.

* * *

Та дуго се заборавит' неће!
Кад' су Турцы, окретали плеће,
Кад' се проли млого крвца врућа,
Одъ войника', сто дваестъ тисућа',

Съ войсковоѳомъ Серашѳеръ и Пашомъ,
Среѳанъ беше, те избѳже съ душомъ.

* * *

Битвиште е свымъ добро познато:
„Царевъ Улазъ“, оно е назвато.

* * *

Кад' ал' после две године дана
Отвори се грдна, горка рана,
Када доѳе Думанъ Буприлия
Са сто дваестъ тисуѳ' низамлия,
И позове на уговоръ мучки
Црногорце Срб-народъ юначкй.

* * *

Преваре се уеде ии гуя,
Сръ измами овай гадный муя:
Триестъ седамъ поглавара сами,
Кое одма посѳку низами. —
Жертве ове вѳре турске быше;
Ал' и Турцы добро ии платише:
Главомъ ено! Бушатлие-Паше,
Кой желяше оно, што е наше!
Ено главе! на Цетиню зѳва,
Црногорацъ, кад' узъ гусле пѳва
И сад' стои може да се види,
Црногорацъ тога се не стиди. 10)

* * *

Кад' зачуже хитри Црногорцы,
Какве яде починише Турцы,

Да с' освете сви се сад' завѣре,
Пакъ одъ тале оду у гудуре,
Стрмените, врлетне думаче
Како да се одъ туд' бране яче.

* * *

Изъ камена, сипа, огань, челикъ,
Црногораць у камену великъ! —

* * *

То се браћо све онда случило
Кад' владаше Петровићъ Данило. 11)

* * *

По владики Данилу тек' наче,
Да одбиа Петаръ светый яче
Турску силу, кивне поганике
Вазда грозне наше напастнике! —
Ко угорникъ јошъ доби одъ Бога
Свеца силу, да с' отресе свога
Душманина Бушатлие паше,
Ког' се и сад' по Бугарској плаше.

* * *

Црногорцы храбры витезови
И сви њини тадашњи кнезови,
Боряктари, све ускоцы лаки
Засѣдоше за бусие таки;
Запну замке оной царској войсцы,
Као и сви, што чине убойцы

И не бою с' Бушатлиѣ паше;
Већъ што више зубма га заклаше,
И после му сву главу умажу,
Да ии Турцы, другій путь нелажу,
Као онда посланике њине,
Кад' одзваше, да уговоръ чине.
Због' тог' данасъ воле се осветит',
Него л' сутра, ако ће с' посветит'!

* * *

Све тако е и после Данила,
Црна Гора, сама своя была; —
Одъ Данила, до Петра Светога,
Па и после, до Петра другога —
Независность свою одржала
И къ намъри своіой се дизала.

* * *

Но сад' ће нам' све да каже Вила,
Шта е земля наша задобила?
Кад' Бог' посла Петра за владику,
Црне Горе обрану и дику;
Шта смо до сад' мы с' њиме добили?
Шта ли безъ нѣг' одъ сад' изгубили?

* * *

То е чула црногорка Вила,
Као да е у Сенату была;
Па овако поче да се яда:
Црна Горо! тешко теби сада;

Ерѣ изгуби свога бранителя,
Сиротиня вѣла ранителя. —
Вила плаче, сиротиня пишти,
И свако се одъ жалости ништи;
Ерѣ свакомъ е Србину познато,
Какво ли се съ нѣмъ изгуби злато,
Црногорцы злато, драгій каменъ,
Кой двоножаць цѣнити е маленъ!
Црна Гора изгуби владара,
А и Црква свога поглавара;
Цѣло Србство вѣстнога Пѣсника,
Комъ онъ беше, образаць и дика;
Шта јошъ више храбра войсковођу,
Када скупа на Турчина пођу. —
Петаръ Нѣгушъ, какавъ беше бораць,
Дуго ће се сећатъ Црногораць,
Кой Турцыма не даваше маха,
Кадъ му неста олова и плаха!
Та и онда маха имъ недаде,
Кадъ до нѣга оно момче паде ¹²⁾!
Срце мушко показ'о е тада
Кадъ стояше — гдѣ с' гине и страда —
Съ крстомъ частнимъ и мачемъ у руцы,
А око нѣгъ, чую су јуцы;
Јуцы се чую, ал' и вика
Одъ нѣговы храбрые' войника';
Отечество вичућ', сложно бране
Негледаюћ' на кржаве ране. —
Ту не чуешъ свирке ни тапане ¹³⁾.
А битка е каю и преклане:

Саблѣ звече, копля с' крше, ломе,
А фишке додаю им' мѠме ¹⁴),
Топъ за топомъ, пушка ватромъ сѣва
Па и онетъ, по нѣкѣй попѣва,
Саму мене ¹⁵) надпѣва изъ гласа,
Нит' се бои одъ умрла часа;
Веѣтъ онъ виче: „Сложно Црногорцы!
Бранимосе к'о и наши предцы!
Та меѣ' нами нема Вуковаца
И проклети турскы' издаица'
А предъ нами, — ено! нам' Владике, —
Црне Горе, юнака и дике —
Крстомъ — гле га! — войску благосивлѣ
Бога вышнѣг' у помоѣъ призывлѣ;
А мачъ оштрый лѣпо му приличи,
Чим' се свакиъ Црногорацъ дичи.
Сложно браѣо! данасъ на Агара ¹⁶)
Кой прелази нашега атара ¹⁸),
Црне Горе и нѣны' предѣла'
Подгорице и сви тамо села,
Гдѣно пишти, плаче сиротиня
Одъ проклета и силна Турчина. —
Авай нами, до Бога милога!
Вазда нам' е нужна любовь, слога,
Да бы могли мы побѣдит' врага,
И отерат' чакъ тамо безъ трага,
Преко Црна Мора у Азию,
Ако Богъ дао и у Монголию!
Одъ куда су у Европу дошли
Слоге да е! пакъ бы скоро пошли

И однели свое обычае,
Да нетрую Християнске рае
По Бугарской и поносной Босни
Слого гдѣ си? гдѣ си? не закосни!
Тако исто и у Албани,
Румелии и Ерцеговини;
Свуд' там! пишти Християнство сужно,
Браћо моя! то є за насъ ружно!
Да гледати морамо очима,
Какъ ии колѣ и отимлѣ нѣима
Сво иманѣ и сва равна поля
Стада нѣина и бираю боля
За се они насилно отимлю,
Раи само даю црну землю,
Да є оре, сее и да жанѣ:
Зато с' чуе одунудѣ куканѣ!
То већъ више трпит' се не може!
О, помоз' нам' ты великій Боже!
Да сатремо те наше душмане,
Туркешанѣ, грозне и погане,
Кои и сад! деветнайстог' века
Не сматраю оног' за човека, —
Кои законѣ и вѣру Христову
Исповѣда, а не Османову; —
Већъ га оны ђауромъ ¹⁸⁾ назывлю
И ђопекомъ ¹⁹⁾; чиме само дивлю
Наравъ свою кивно, да излию
На миндери, ²⁰⁾ када шербетъ пию. —
Ето тако, мила браћо драга!
Рая страда одѣ обштега врага,

Одъ Турака, па и одъ Бошняка
Потурчени и блудни дедака. —
Сложно браћо! соколови сиви,
Да потомакъ кад' годъ насъ некриви:
Да с' у слоги бранит' незнадосмо
И да зато мы у робство пасмо! —

* * *

Слобода се слогомъ задобива!
То е казао и прадѣдъ нашъ Ива;
А неслогомъ и најяче с' руши,
Благо нами и нѣговой души!
Кои беше црногорска права
Дика, поносъ и свагдашња слава!

Аминъ Боже! чу се сада вика
Данасъ башъ е за све насъ прилика:
Да бранимо нашу отачбину,
Осветимо крвцу проливену,
Наше браће, на полю Косову,
Коя с' проли за вѣру Христову;
Образъ данасъ треба осветлати
И нек' Муіо утроенно плати,
Крвъ Юнака Обилићъ Милоша,
Ког' послужи срећа тада лоша;
Исто тако Косанчићъ Ивана,
Друга нѣиног' Топлице Милана;

А и кнеза србскога Лазара,
Крвъ осветит' валя као цара,
Цара Србског', по роду Гребляна
Па да тако опере се мана
Са сви Срба падшы' на Косову
И да одъ сад' гледамо мы нову,
Како ћемо славу, да стечемо,
Па тад' смѣло сви да повичемо:
Благо нами сыновма Душана
Сад' смо сложни! — наша смо обрана!....
Не ће одъ сад' Србство се распадат'
Одъ Туѣинца и Турчина страдат'.....
Већъ ће свое свезаным' силама
Србинъ бранит', па ма и вилама!
То сведоче сусѣди Маѣари,
Како Србинъ за Србинство мари;
Како мари и топове пали,
И то бива, каоно у шали..

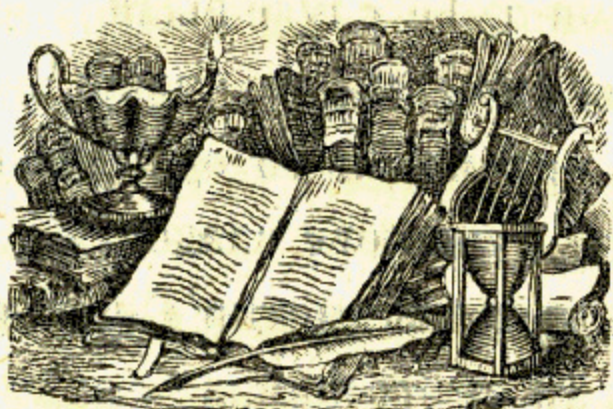
* * *

У несрећи обштой Србъ е срећанъ!
Силе скупи, и бива тад' моћанъ!...
Сложно браћо! стреляймо Турчина,
Да се тако опере крвнина!
Недаймо им' више дићи главе,
Нити брати съ Црне Горе славе! —
Кад' е Вила ово изпричала,
У будућность онда погледала
Пакъ на ново изъ свег' гласа врисну,
К'о да јој се ножъ, у срце тисну,

Єцаюћ' є Вила говорила,
А и грозне сузе своє лила:
Єв' предвиѣамъ она вели сада,
Црна Гора, мора, да пропада,
А найвише збогъ своє неслоге,
Кое чине поглавице млоге,
Поглавице роѣени сынови,
Црногорског' Сената Членови.
Напредъ оѣе, само, да є свако,
А негледа, да ли є то лако:
Управляти земљомъ и народомъ,
Кои жедни цигло за слободомъ!
Свакій иште, оѣе да є првый,
А негледа, єли зато врлый;
Єли дозрео, да управля земљомъ,
Црномъ Горомъ, каменитомъ бѣдномъ!....
Погле! само, нѣна положая,
Пакъ да видишъ, колико ажда
Прете прождрет', сместит' у утробу
И тек' онда, да видишъ тегобу
Црна Гора, како ће да страда
Одъ Туѣинца, и то изненада!.....
Та страдамо, одъ Косовскогъ боя!
Странна сила, поможе л' нам' коя?! —
Свакій у се! и у своє клюсе!
Црногорцы, нека саблѣ брусє! —
А зашто смо пали на Косову
И трпимо сужну судбу ову?
Ни є л' зато, што се надмеѣасмо?
Єданъ другог', трпит' нехтедосмо?

Вукъ Милошу, о глави иѣаше,
А и Милошъ Вуку непрашташе! —
Да се Милошъ умѣрити знао,
Не бы тада онъ подъ мачемъ пао;
А и Лазаръ, да невѣрва Вуку,
Ономъ подломъ лисичиємъ духу,
Више б'пута здравице напаяо ²¹⁾
И съ Милошемъ Турчана разбиаяо;
А у место, да га изобличи
Требало е, да се с'ньиме дичи!
Те не б' Срби туѣ слуге были
Већъ бы свое сад' Заставе вили!
Съ бѣлимъ орломъ, и то одъ две главе
И са грбомъ Душанове славе:
Съ крстомъ частним', четир' Слова мила ²²⁾
Неки вели, да су то оцила?
Нека држи кои како воле;
Еръ то Србство нимало не боле;
Ал' га боле, када нема слоге
Измеђ' браће, неброєнно млоге;
Када нема единства любви,
Кою сами цѣняху Богови. —
Шта добише Срби са бунама?! —
Ништа више до подлога срама
Дал' е Уставъ буномъ што поправлѣнъ?! —
Да ли Законъ у чему исправлѣнъ?! —
Да л' управа сад' е у чем' боля?! —
Када влада бунтовника воля! — — — —
Шта е земля? шта е народъ стеко?! —
Кад' е оно на Врачару дреко?!?! — — —

Наслѣдственность да л' Србиа доби?!!! —
Кад' се народъ на Жабари поби?!!! — —
Свакъ већъ види, да све бы превара,
И да с' за се само, сваки стара!
Свакъ већъ види, да то бы обмана,
Коя оста јоште неопрана!...
Време заръ е?! да се већъ опере
И да с' узму поблажне мере!
Зависть, злоба нек' се угробъ селе
Сви сад' Срби треба то да желе!

Сад' се Вила мало забунила
У бунилу ово изустила :
Да у књиги, незнамъ коіой пише,
Црна Гора, мучноћ' добит' више
Нѣгушъ Петру равна владателя
Сиротиня брижног' старателя;
Па продужи далъ бѣла Вила
И казуе као да е снала :
Добро зна се и сећа се свако,
Да башъ онда ни е было лако
Са скадарскимъ Намикъ-Халилъ Пашомъ,
Кои хтеде, да завлада нашомъ
Овомъ маломъ слободномъ државомъ,
Па да стои подъ царскимъ Уставомъ —

Дат' владика наслѣдственна прѣва
На да после онъ на миру спава,
Као што е Князь Милошу дао
Збогъ чега е царскій човекъ стао. —
Ал' Владика одъ двадесетъ лета,
Овым' рѣчма онъ Пашу предсрета:
На часть цару сви нѣгови дари!
Болѣ быти свои господари! —
Пакъ с' управлят', како насъ Богъ учи,
Него, да насъ турска рука мучи!
Шта су речи мртве написане?
Када груди нема' да ѿ бране?! —
Зато селамъ носи твом' Султану
И нѣговом' високом' дивану:
Да свакъ одъ насъ сиротоват' воли,
Него л' да се свом' душману моли!
Далѣ кажи! што се тиче мене
Нек' му срце ни мало невене;
Ерѣ никог' се, — за живота мога —
Я не боимъ, до свевышнѣг' Бога!
Докъ е мой сиви Соколова,
Док' е праха и тешка олова. —
Док' пушака, пиштоля, ханѣара
Неплашимъ се я турскога цара;
Но ако нам' предреченог' нема,
Забадава Дипломе ми спрема
Юште кажи! цару честитоме,
И бояги, приятелю моме:
Ако жели, да е у любви
Съ овы' мои сиви соколови,

Нек' забрани скадарскоме паши,
Па и сваком' нѣговом' субаши, —
То гле! тебе — Халиле Намиче!
Рѣчь се ова, — памти добро! — тиче...
Непрелазит' црногорске међе,
Пакъ Богъ дао, да с' виђамо ређе! —

Када сврши Вила ове речи
Опетъ очи на Сенатъ упречи,
Пакъ изрече онда ово слово,
Кое ни е управъ тако ново:
„Пруть е ломакъ, кад' усамлѣнъ стои!
„Ал' снопъ ячи, кад' ии више брои!
Свакій народъ има доста силе!
Но јошъ више, кад' бы скупа была! —
Само слогомъ, слобода с' добива!
А неслогомъ, пропада унива! —
Та строй света разстроит' се мора,
Као иста Србска Црна Гора,
Нехтенули Членови Сената,
О наслѣдству проћи с' безъ ината,
После смрти Нѣгушъ Петра Втора,
Съ коимъ се е появила Зора,

Зора бѣла, а и сунце ярко
Коено е потавнѣло яко!
Та очи му прозоръ срца быше,
Изъ коихъ му благности вирише! —
Срце пунно желя' веѣе преста',
Да юшъ куца, живота му неста! —
Єзыкъ онай недвижимъ е стао,
Кимъ е храбре Црногорце звао:
Да ии учи на добро наставля,
И да имъ све онъ предъ очи ставля,
Шта е воля бож'ег' угодника,
Светог' Петра, Архисвештеника,
Кои лѣчи и чудеса твори
И надъ онимъ, кой се смрѣу бори!
Свето нѣгво юште лежи тѣло
За нѣгово бого'годно дѣло,
Црной Гори, кое е чинио,
Одъ душмана вазда е бранио ²³⁾
Сад' кад' ово Вила изговори,
Сва се мучна у воду претвори! —
Не могу ти прегорети мужа,
Кои ено! съ неба рука пружа
Руке пружа и све благосивлѣ,
Црногорце на слогу призывлѣ.
Я ѣу цвилит' одъ сад' па до вѣка,
Єрѣ другог' Вам' незнамъ казат' лѣка:
Одъ любви, слоге у слободи,
Чим' држава цѣли своіой броди,
А другчие съ Вама ѣу ядати
И заедно сирота срадати!

Кад' е бѣла Вила беседила ;
И цвилеѣи пѣсму изводила ,
Приблизисе еданъ смртный човекъ
И пѣсни іой овай даде одекъ :
Неумрла Црногорко Вило !
Док' се свему противно не збыло !
Ты знашъ добро , а и ни е дивно :
Да све бѣва у свету противно :
Огня гдѣ е , быти мора дима
А пламена безъ дима гдѣ има ?
По веселю и свакой радости
Вазда овим' слѣдую жалости !
Што е сладко , може онай да зна ,
Кои горкость у животу позна !
Та и све што са нѣтегомъ бѣва ,
Све то веѣу цѣну Задобива !
Да се нешто на овай свѣтъ роди ,
Или да се умложи приплоди
Ако веѣе , быт' одъ мрава неѣе
Два противна пораѣаю треѣе
Слѣпаць ко е іоште одъ искона ²⁴)
Да ли свѣтлость може онъ да поня ?
Кад' онъ незна разликоват' бое ,
Одъ сви седамъ , да бы баръ и кое !
Онай , ко е одрасто у двору ,
Не мож' да зна , как' тежацы ору .
Кой научи , да безъ воде плива ?
Или буданъ , кой може , да снива ?

Вѣчно, кад' бы сунашце свѣтливо!....
Шта бы онда са мрачношћу было?....

Данъ одъ ноћи, да л' бы с' разликово?
Или ко бы мудрости толково?....

Када небы: ока, ума было!....

Бстность ову, кое е створило....

Окомъ човекъ ствари разнознае,

Али умомъ јошъ више дознае....

Кои умъ свой развиє наукомъ;

Одма с' диже онъ са своимъ духомъ;—

Умомъ землю, умомъ небо пыта,

А кад' кад' се и у море хита,

Да бы позно дѣла творца свога

Свега людства Бога истиннога;

И то трає све до оног' часа,

Докъ не чує са высине гласа!

Онъ се нада, жели и прориче ²⁵⁾

Смртный незна, да га неко виче

И позывлѣ творцу на небеса,

Да тек' тамо онъ види чудеса,

Коя пређе быше непозната

Али онде умомъ, духомъ свата.

* * *

Тако с' исто случи и съ владикомъ,

Црне Горе, Петромъ Нѣгошъ дикомъ,

Цѣлог' Србства, а и рода поздна

Ког' посѣти преранно смртъ грозна ²⁶⁾

Мало живѣ, али живѣ много;

Брѣ е земљи и Србству помого

Земљи своіой, оной Црной Гори,
Да є злотворъ не мож' да покори;
Єрь є свезо слогу са Австриомъ
Утврдио любовь са Русиомъ;
Заклучио миръ є са Султаномъ,
И с' нѣговымъ высокимъ диваномъ,
Кои мирно у Стамболу влада
Одъ ког' Рая нигда нестрада;
Али страда одъ Турака други,
Кой ни Цару нису на услуги. — —
Цркву свету доведе онъ у редъ
И све подъ нѣмъ ишло є унапредъ:
Єрь заведе нужна училишта
И способна лица понамешта,
Коя ће му дѣцу обучават'
Црногорчадъ на добро наставлят' —
Изъ Русіе Печатню набави,
Коя, ќе му име да прослави
Ено! и сад' стои на Цетиню
И народу представля светиню;
Єрь печата безъ цензуре кнѣиге;
И Списатель тамо є безъ бриге
Ако да є слободно напис'о
Какво дѣло и излио мыс'о;
Нема ко ќе зато, да га кара
Или да га уапси, затвара!.....
Да с' пресуди и найманый инатъ,
Завео є онъ народный Сенатъ. —
Одъ нѣговог' ума превыспренна
Породи онъ: „Шћепана Малена“

„Горскій Вѣнацъ“ увѣнча му главу;
Єрѣ доживи башѣ чрезѣ нѣга славу;
А выспреннымъ дѣломъ: Микрокозмомъ
Намъ показа, а и Срѣбству поздномъ:
Да ѡ человекъ роѣенъ за два свѣта,
И да тамо за насѣ среѣа цвѣта!
Па и она: „Три Дана у Трѣсту“
Писана су вазда на свомъ мѣсту. —
Сва му дѣла на честь, славу служе —
Кодѣ цѣлога рода и порода,
Црне Горе и Срѣскогъ Народа! —
А што с' тиче несложна Сената,
И нѣгова некаква ината;
Утѣши се Црногорко Вило;
Єрѣ е тако свуд' и до сад' было!
Кад' ко умре сандукъ му се крои!
Само пчели, кад' се роємъ рои,
Кошница се плетена преправи,
Да Матица само уѣе стави!
Што Матица; ... то ѣе и све пчеле...
Кованице, тако наше веле! —

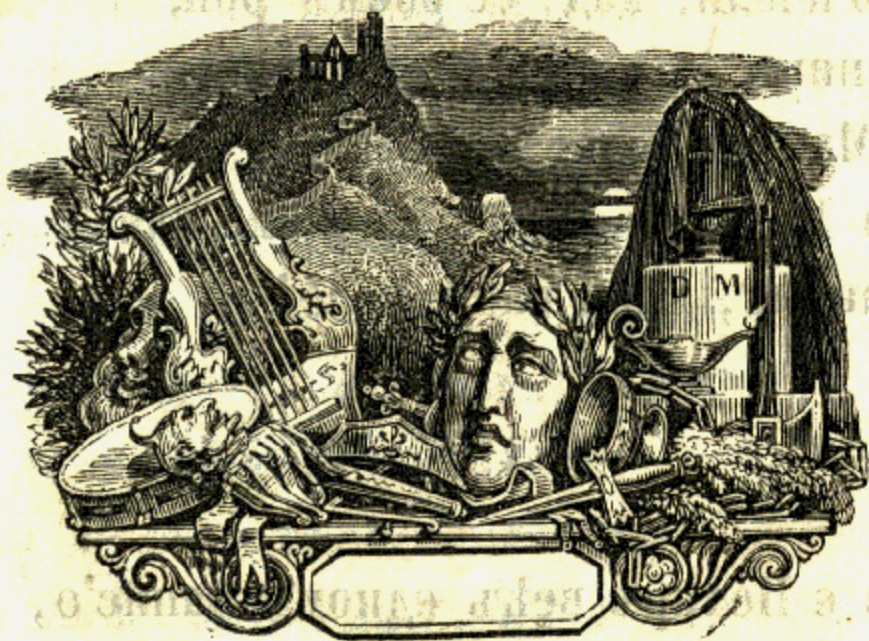
* * *

Што е Петарѣ веѣѣ едномъ напис'о,
Незнамъ! ко бы? то сада избрис'о!?
Нѣгва воля последня е была:
Да остави, после себ' Данила.
И то јоште са додаткомъ: „Вторый,
Наслѣдникомъ башѣ у Црной Гори!

А у исто време и владикомъ
Млада јоште, одъ Нѣгуша, дикомъ! —
Тако дакле утѣши се Вило!
Да т' нечуе наслѣдникъ Данило;
А знашъ добро, да и стрицъ му рече:
„Кой Завѣта испунити неће!
„Проклетъ быо, и не имо среће!
„И Земля мукости, нек' измеће! —

* * *

Кад' е Вила ово сад' све чула,
Одма се е одъ санка пренула;
Накѣва бѣла, ко штоно н была,
До мене е одма долетила,
Па ми рече, да у стихе сложимъ
И међ' Србе слогу да умложимъ!

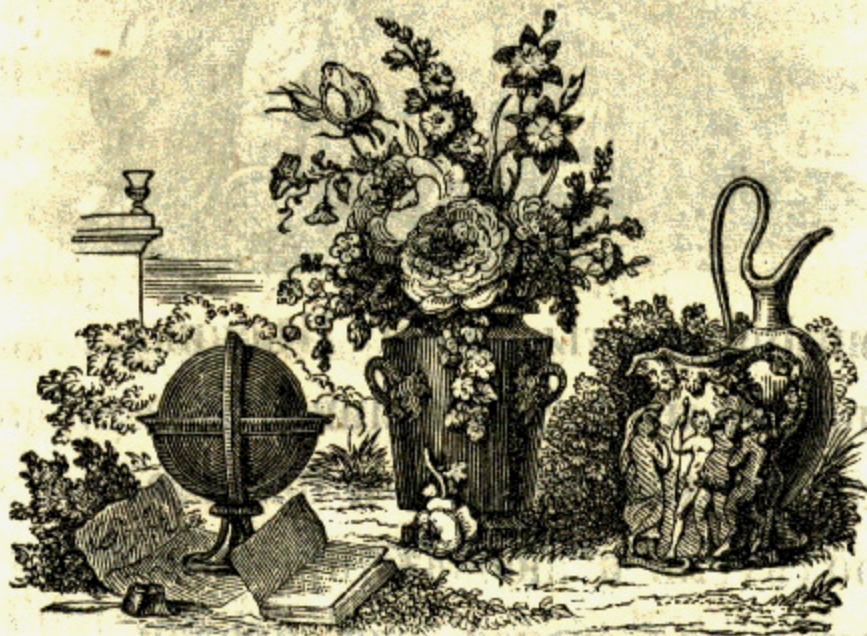

Докъ е Русса и Николе Цара!
Црногорацъ нека се не стара,
Да ће Завѣтъ ма' ко да погази;
Србъ тай одма треба да полази

Куд' Никола Царь му заповѣди
Ма на Кавказъ, ил' гдѣ га одреди! —
Благо нами! са Царемъ Николомъ,
Кои влада свимъ сѣвернимъ поломъ,
У ког' Царству сунце незалази;
Ерѣ кад' заѣе ... у тай парѣ излази!
Кой милостну свакомъ пружа руку,
Саотвѣтно славенскоме духу
На све стране браћо! руку пружа!
Дай о Боже! нек' му буде дужа!

* * *

Руссѣ Святая! докле годъ узвлада,
Црна Гора неможе да страда;
Ерѣ бди она и стои пречврста
Све за любовь пречастнога крста
И славенског' общтега Ђзыка,
Коино е сви Славена дика!

Вѣчна паметъ Владики Нѣгошу,
И Бог нек' му упокои душу!
Кои оде за насъ да преправи,
Мѣсто тамо у свевышньої слави,

Гдѣно слава, гдѣно є торжество,
Гдѣ се гледа трилично божество,
Гдѣ анђели, а и Херувими
Шестокрили гдѣно Серафими
Вазда пою и славе Божество,
Кое сазда прегрдно множество
И на небу и на земљи тваріи
Погле само! какъ звездани шари ²⁷⁾
Обилазе едно око другогъ
По наредби Бога намъ премудрогъ
Вѣковѣчно тако се окрећу
Єдно другомъ течаемъ несмећу...
Узрокъ заръ є сила привлечения!?
И чудесна она отвлечения!.....

Прими Боже! ты нашегъ Пѣсника,
И сподоби нѣга твоега лика!
Гдѣно свѣтли вѣчно а и блиста
Добродѣтель и любовь пречиста.
Савршенство свачегъ гдѣ борави
И све што є!... Све то тебе слави!

ИЗВОРИ ИСТОРИЧНИ

и

ДРУГЕ ПРИМЪТБЕ.

- 1) Овако се наши каже, а не адриатическо; одъ ядро или нѣдро (sinus); одъ туд' платна на морским' бродовима зову се ядра. Овако самъ чуо, да морнари назывлю платна. А нѣдро све се оно назывлѣ, што у себе нешто примити може; као што и платна или ядра примаю вѣтаръ. А ово море назвали су наши шинцы збогъ тога тако, ерѣ му е самъ изгледъ нѣговъ, нѣдрима подобанъ; што онолике многе острове еданъ до другог' у близу има. Нѣмцы, као што нам' наша сва имена, а особито презимена изврѣу и изменяю; тако зарѣ исто су, и ово море назвали: *Adriatisches Meer*; а одъ нѣи су после сви западни народи тако примили. Тако н. п. Младог' Княза Михаила Обреновића зову у Бечу: *der junge Fürst Miloš*; а сва презимена кончавајућа се на: „*ићъ* и *вићъ*,” произносе: „виць” н. п. Молеровиць, место Молеровићъ, Јовановићъ и т. д. а и друга н. п. Каражоржевиць.
- 2) Границу, Крайницу, одъ куда се и зову у Рваткой граничари, *Крашницы*.
- 3) Незаконный данакъ (indirectes Steuer.)
- 4) н. п. онъ се латио посла, толико као и прехватио, примио посла.
- 5) Срамъ, срамота.

- 6) Овако свака Србкиња, кад' е рада, да се дете нежеже, пружајући прстъ на свећу или на ватру, а да разуме, да ће се опрљити, вели: „Жижъ сыне!”
- 7) Црногорцы увежу велико каменъ гужвама и на згодна висока места тако умешно нагомилаю, да кад гужву пресеку, неприятелъ потуку и разтераю бсзъ обзира. Ово найвише бива, гдѣ е какавъ теснацъ, или сурдукъ.
- 8) Овдѣ значи, неизброенну мложину, по ономе: „Видно самъ ии брате! тушта и тама; илигамиже гусеница, као црвъ.
- 9) И данасъ ено! балзамиране Бушатлинне главе на Цетиню,
- 10) Памети достойна е година 1703. За Црну Гору, кад' се е вратио владика *Данило Пешровић Нѣгушъ* изъ сремскы Карловаца, одъ Србског' Патриарха Арсенія III. кои га е за Митрополита Црногорског' посветио; договори се онъ са своимъ Земляцыма, да едне ноћи скоче и Црну гору одъ Турака очисте. Мартиновићи 5. браћа лицемъ на баднѣй данъ исте године предузеће ово изврше; те тако сва племена у катунской нахѣ ослободе се Турака. Сусѣдни су Срезови јошъ у сужанству чамили и гледали, како ће се избавити. О овомъ читай Народню пѣсму подъ насловомъ: „*Све ослободиш*”, која се и данасъ пѣва у породицы Мартиновића. Одъ сада већъ закрвесе Црногорцы яко са Турцыма и онај се бой за-

почне, кои се до скоро протезао. После битке често су замињивани турски заробљеници бивали на срамоту Турцима за крмке. За цѣло ово време ратовања задобила је Црна Гора мало по мало своју самосталност; и тако прѣшашниъ, несталниъ и потуцаюћиъ се пастырскій животъ прелие се у патриархалниъ. Чете айдучке, које су у XVI-омъ вѣку врло срећно противу мѣтачке Републике употребљаване биле, буду најпосле, — пошто су своје име: „Ускоци“ обезсмртили, — Дуждомъ мѣтачкимъ Јованомъ Бембомъ са свимъ сатрвене. Остатакъ нађе прибѣжиште у Никшићу и Пиперу у Црној Гори. Тако је Дробњакъ год. 1696 све ускоке, које су Турци изъ Албаније прогнали, примио. Сви се ови бегунци станае у сеоскимъ обштинама, гдѣ се збрате и на племена подѣле, подъ управомъ врховногъ племена Нѣгоша, које је племе у Црној Гори, едно одъ најогромнии. Племене ово доселило се је изъ Ерцеговине и име своје носи одъ брда Нѣгошъ. Ово је србско племе јошъ изъ почетка живило и управљало се по собственимъ Законыма. И будући да је ово племе свадруга, како своимъ старосединомъ, тако и мложиномъ далеко превосходило: то је наравно слѣдовало, да је военниъ Князь, — пређе као глава едногъ, а позднее выше племена — нѣкиъ видъ врховногъ господарства цѣле ове мале

Републике постати морао. Ово господарство све се є више и више развијало подъ именовъ духовног' господарства. Тако дакле утврди се ово велико племе Нѣгуша, као наследственно владајуће у Црной Гори; но само є у толико ограничено, да владајућа глава, духовног' чина бити има, и да има право јошъ за живота, — совѣтујући се са старѣшинама — владајућий безъ призрачја на првенче овога племена, оног' између своји најближихи сродника — избрати, кои му као најврстнији препорученъ буде. —

Дакле баднѣг' дана год. 1703 ослободи се Црна Гора, и цѣла Европа донде о овомъ случаю ништа незнаде, докъ ни є Петаръ Великій Царъ Рускій обемоданио свѣту суштествованѣ овог' јуначког' народа Србског'. — Петаръ є великій 1711 год. обявио Султану ратъ, а у исто време трудио се цѣло, восточне Цркве, Християнство противу Турчина да подигне. Осимъ свию, само су Црногорцы позыву овомъ одзвали се. О овомъ читай пѣсму народню о Црногорцыма, коя починѣ съ писмомъ Цара Петра великог'. — Црногорцы су тада нападали на мухамеданске Бошняке и Ерцеговце, које су свагда надбияли и у градовима обсађене држали. Јошъ шта више лежа'у мухамедански градови и села у пепелу, и ни єдне рѣке не беше, коя ни є мухамеданскомъ крвљу боядисана бы-

ла. Но ова е радостъ траяла само два мѣсеца; ерѣ Царь Петаръ принуђенъ буде миръ съ Портомъ да заключи, и ово беше несрећа за све Србе. Црногорцы и тад' неочаяше, они су боеве свое и далъ продужавали и показивали су се свагда онако храбри, као што су и данасъ. Док' єдног' трае воеваће противъ сваког' неприятеля, пакъ быо онъ Турчинъ' или кому драго. Дакле о слободи не саня суєтно Црногораць. Онъ врло добро зна, шта значи: *своѣ господарѣ независимѣ быши.*

Ныма нико неможе досадити, до Богъ њиова међу собна неслога (одъ чега нека и Богъ сачува).

Кад' е Царь Петаръ на рѣки Пруту миръ са портомъ заключио продужили су Црногорцы свое битке, као што пређе рекосмо; те зато буде Серашѣрь-Паша са 50.000 войске посланъ, да Црногорце или умири, или све искорени. Читай њѣсму народню о овом' бою, гдѣ су Црногорцы побѣдили Турке и богате плячкѣ юште задобили. Мѣсто битке зове се и данасъ, *Царевѣ улазѣ или Лазѣ,* У слѣдству ове побѣде одцѣне се млогата села, па и цѣли срезови одъ Турака. Озловрећена Порта отоманска пошлѣ после две године 120.000 войника подъ предводителствомъ Думан-Буприлии противу Црне Горе. Овай предводитель лукаво измами, као на договоръ 37. главатовора Црне Горе и све и изсѣче, у место

да се съ нѣма договори и миръ утвр-
ди. Турцы улѣзу у Црну Гору, гдѣ све,
што избеѣи неможе, посѣкоше. Многи
избѣгну подѣ покровителство Млѣтчи-
ѣа, у надежди, да ѣе имѣ ови руку по-
моѣи, за негдашнѣ услуге, пружити. Но
суѣтно се надаше! Млѣтчиѣи пустише
Турке у свою областъ и ови немоѣни;
буду изсѣчени. Но што ѣе, и какво ѣе до-
бро донело приятелство съ Турцыма
Дужду одѣ Млѣтака? — Восточне све
области заузме Порта. И ово ѣе праведна
заслуга за издайство, Млѣтчанима, надѣ
Србима. Последнѣи стихови оне Пѣсме
народнѣ, о Думанѣ Паши, у срце ди-
раю жалостный Периодѣ Повѣстнице
Млѣтачке. Турцы, кои су сад' веѣъ зау-
зели были Црну Гору, шеталу су се сло-
бодно по свим' тада Млѣтачким' обла-
стима славенског' овог' Полуострова, и
го одѣ Босне до Хемуса, одѣ Коринта.
Врло се ѣе доцне сетила краљица ядран-
ског' мора (Млѣтке, Венциѣа), да ѣе яко
условно нѣно благостанѣ са србским'
Преморцыма, было; сад' гледаше она
изѣ нова, да Црногорцыма помогне,
кои вазда јошѣ у непроходнимѣ предѣ-
лима свое горе одржаху се, данѣ на
данѣ, подобно орловима, Турке по ра-
вницама нападаху. Године 1716 испадне
имѣ за рукомѣ те, оба Паше Ерце-
говачког' и Босанског' кои дођу са сил-
номѣ войскомѣ у брегове Црне и вы-
соке Горе, изгонише, и сад' освет

оны 37 главара своји. Године 1718. оду 5500 Црногораца Млѣтчићими у помоћ; кои су у Антивари и Дулчињо затворени были, ослободе ии и побѣде Везира одъ Албаниѣ. И данасъ стои за споменъ оно писмо благодарително, које е Сенатъ млѣтачкй Владики Данилу за велико дѣло ово, које су Црногорцы учинили, послао. Године 1727. одрже ону нову побѣду надъ Ченгићъ-Бекиромъ, кои е съ тешкомъ мукомъ избѣго, но ипакъ после неколико година одъ другы' Славена, у битки кодъ Очакова погине.

Трагови страшног' опустошеня могу се сад' видети, које е Гуприлй-паша починио. Выше племена са свимъ су се утрла. Славно оно племе Озринића, као што Пѣсма народня „Освета одъ Чева" сведочи, спало е на 40 глава; кад' ал' изъ ненада, племена овог' поглаварь Никола Томашевићъ у Чеву буде битисућама одъ Турака, подъ предводителствомъ Бега Любовића Управителя тврдиць Клобука, обколѣнъ. Никола, храбрый войвода донде е нападай турскй издржао, докъ му не дође многа войска црногорска у помоћ.

Беснило битке у равницы и пуцань пушака продирао е чакъ до неба. — У средъ ове одсудне битке стояше Никола са своима на бледему чевскомъ молећи се Богу, да удари вѣтаръ и димъ, — кои се е као найгушћй облакъ, одъ праха пушаногъ, у высъ подизао, — разagna,

само, да вида, коя ће страна побѣду одржати. Кад', ал' срећомъ долете му браћа Црногорцы са више одъ тисуче одсѣчены турскій глава, и јошъ толико заробљеника турскій. Овако су се вазда Црногорцы за своју слободу борили.

Млѣтчићи и ако су признавали Цркву латинску, до год. 1767. подпомагали су Црногорце и упливъ свой у Црной Гори упражњивали и то є трајало, докь Руссия срца Црногораца непридоби. У ово време Шћепанъ малый (ког' нѣки држе за бегунца австрійског', други пакъ за неку скитницу; но было, како му драго; онъ є Црной Гори у оно време доста и много припомого), прогласи се у Майни, недалеко одъ Будве, за русског' Цара Петра III. Одма се Црногорцы нѣга прилепе. Пређашный упливъ Млѣтчића престане, а русскій, ако и неистынный почне. Шћепанъ се овако наскоро утѣзди у Црной Гори, кое му ни є тешко ишло, нарочно подъ немарљивомъ и гниломъ владомъ владике тада бывшег' Савве, кои є пређе у Петрограду науке слушао и после предшественика свога, неустрашимог' владике Василя, владу наступио. Шта више Шћепанъ задоби у Црной Гори толико приврженства, да га за свог' верховног' поглавара изабери. Разумѣвши Србскій Патриархъ у Ипеку за отважность Шћепанову и нѣгове услуге, посла му изъ признателности лепог' єдиног' коня на поклонъ. Турцы су гледали

да изтисну Шћепана; но народъ се в
врло нѣга држао. Свуда па и у млѣтч-
ким' областима проливала се крвъ збогъ
нѣга; приврженностъ Црногорску према
нѣму највећма су засвѣдочили жители
варошице Нишани, кои одъ више хиля-
да яку дуждеву обсаду не само одбию,
већъ и много тисућа побию. Млѣтчићи
су принуђени были најпосле русском
двору да пишу, како да овај Црногорце
обавести о превори Шћепановой. Услѣд-
ство овога пошлѣ Россия княза Долго-
рукогъ, кои у присутству скуплѣны' свию
поглавара на Цетиню обелодани Црно-
горцыма: да е правый Царъ Петаръ III.
умро, и да се гробъ нѣговъ у Русији на-
лази. На ово нзясненѣ княжево затвори
Шћепана владика Савва и преда га прат-
њи Посланика русског'. Но будући да га
е овај Посланикъ дао вышше свое собе
затворити: то Шћепанъ лукаво употреби
ово обстоятелство на свою користъ, го-
ворећи Црногорцыма: „Ешо сад' сами
добро видише, ко самъ я, кад' ме и
самъ Князъ за свог' верховног' госпо-
дара признае; еръ се неусуђуе, да
ми собу подъ нѣговомъ да." Сад' Цр-
ногорцы, коима се ово учини, да е башъ
тако, полете безъ душе горе свомъ за-
твореномъ любимцу и ослободе га, а
князь Долгорукий гледао е да што пре
измагне.

У ово време ударе Турцы, по наго-
вору Млѣтчића, као што неки држе, на

Црну Гору. Три табора, подъ предводительствомъ одъ три Везира: Албанезског', Босанског' и Македонског', насрну у исто време одъ Глуходола, Никшића и Подгорице, на Црну Гору. Бореће се силе были су поделѣне, али е мучна и югунаста битка. После двомѣсечног' непрекидног' бореня, виде Црногорцы да имъ се воѣнне потребе (Муниция) исцрпише; а вѣроломне Млѣтке, коѣ су сад' пропасть нѣову, као нужно нѣшто збогъ свои трговачкии користи држали, посѣдну дужъ цѣле границе свое, войскомъ, као нѣкимъ ланцемъ и недаде нито препитателни, нито воѣнни средства за Црну Гору. Те тако изпадне за рукомъ Турцыма, више долина да опустоше и много села попале; но ипакъ не моглоше, и ако су множиномъ долеко Црногорце надмашивали до Цетиня продрети, већъ кад' зимно време настане, морадоше се натрагъ повући. О овой битки год. 1708. читай пѣсту народню подъ именовъ „*Боговина*”.

За цѣло време овога боя, у коме су Црногорцы побѣдители были, Шћепанъ е подчинѣно воѣвао, и збогъ овог' нѣговог' страдателног' поступаня изгуби народню приврженостъ. Међу тымъ ипакъ, онъ е четири године такову власть упражнявао, да е — што се ни владика не сме да усуди — два Црногорца збогъ крађе стрелати дао, и после е єдну кесу и пиштоль сребромъ окованъ више неде-

ля на едной стѣни, на путу Которскомъ оставио, и нико се на усуди, да ово до-такне. Пошто е Шћепанъ прахомъ пу-шћанимъ очи опалио и обневидио, оде у манастиръ, гдѣ га, као што се говори увода Паше Скадарског' убиє. Ретко появ-ленѣ оваког' човека имаде баръ то слѣд-ство, те су се надежде Црногораца зна-менито узвышавале; ерѣ осведочени, да међу нѣима прогнанный Царъ живи, све су се више и више ободравали, да су снажни Царство основати. Свршетакъ XVIII. столећа покаже свету Србе Црногорце, као завоевателѣ и шта више ослободителѣ; ерѣ само се онда могла една часть Ерцеговине и сѣверни срезови Албаниє арача турског' ослободити. Ова волнованя произведу политическе запле-тає и крваве боеве.

- 11) Коє му прѣђе! скутъ и руку да полюби, згоди га тана изъ топа и убиє на место. Оно су, были неприятельи наменули Вла-дики, ал' опоменѣнѣ Владика уклонисе. Ово о было године 1844. на Лесаидри.
- 12) Добоши, бубнѣви.
- 13) Девойке.
- 14) Вила овдѣ себе разумева.
- 15) Турчина потомка Агаре.
- 16) Граница.
- 17) Неверникомъ, одпадникомъ.
- 18) Псетомъ, кучетомъ.
- 19) Широка поставлѣна клуца са узглавни-цама.

20) Нит' у здравлѣ Цара, нит' Бесара,
Нит' у моји прочіи поглавара;
Веѣъ у здравлѣ Милошѣ Обилика, . . .
Кои ме е издат' намислио,
Као Юда свога спасителя . . .

Овако е напио К. Лазарѣ Милошу.

21) С. С. С. С.: Славено, Славна, Слобода
Србска.

22) Онѣ е у Сиону Србскомѣ, Карловцима
Сремскимѣ год. 1777. у споразумленію
правительства австрійскогѣ за Митропо-
лита Црногорскогѣ посвећенѣ и оде год.
1789. у Руссию, гдѣ одѣ великогѣ Синода
за почестногѣ члена примлѣнѣ буде. Онѣ
се и съ Австриомѣ и Руссіомѣ добро
споразумѣвао и за цѣлогѣ свогѣ живота
тако се е умешно, у тадошњој поли-
тики, знао наћи, да се нигда ни єдномѣ
двору замѣрио ни є. Овој политици слѣ-
довао є и нѣговѣ послѣдователь. Такоѣ
умео є Св. Петарѣ придобити, изѣ без-
властны и расуты' отоманскы' областіи
за Црну Гору више Срезова Пашалука
Скадарскогѣ подѣ именовѣ: „Брда”. Но
овај добитѣ стао є много крвавы' боева.
Измеѣу осталы' найзнатниа є битка при
Круши, коя є обезбѣдила одѣ албанезки
нападая Црну Гору; єрѣ у овој погибе
Бушатлия Паша и ако є имао 30.000 вой-
ника. Глава се нѣгова испрва у Станѣ-
вићу, а сад' у Цетнию исто онако храни,
као оно што є глава у храму Юпитера у
Риму за основный каменѣ служила. По-
бѣдоносне битке противу Турака одр-
жали су Црногорцы:

Год. 1774 противу Бушатлие, кои е имао 30.000 войника.
 „ 1750 „ Бехае Босанског' са 40.000 „
 „ 1613 „ Арсланъ-Паше кои е имао 60.000 „
 „ 1712 „ Ахмедъ-Паше „ „ 60.000 „
 „ 1768 „ Три Везира кои су имали 120.000 „

Но осимъ овы' наведены битки, у два
 пута Црногорска неслога довела е Турке
 у Црну Гору; а то е Буприлића 1714
 и Бушатлию 1785, збогъ чега и наводи
 нашъ незаборавльный Владика Петаръ II.
 у дѣлу: „Малый Шъепан,“ на стран.
 74 — 75.

„Враг унесе сабљу међу њима,
 Разлучи се крвава племена;
 Међу собом замјени бојеве,
 На у ону крваву помаму
 Једна страна здружи се с Турцима
 Те превали преко Црне Горе.“

Вели игуманъ Теодосије:
 „Али нејма силе на свијету
 Кад је слога међу Црногорце,
 Нејма силе, нит је до сад било,
 Да покори лонну Црну Гору
 Сву колику е мора на Мораву.“

Осимъ свию битки, она при Круши
 најсјайнија е и најзнатнија за Црну Гору;
 еръ тек' одъ тад' постаде слободна у очима
 Европе, а и самъ Султанъ признаде е за
 независну ђутећи, и одъ тог' доба неиска-
 ныше више арачь.

Кадъ Французи Турке у Египту по-
 бедише, сви су се восточни Славјани съ-
 највећимъ ускликомъ поздрављали; но
 кад' се Наполеонъ поздние превари и у
 свезу са Портомъ ступи, сви на еданъ
 махъ одпаду, оладне и Руссима се при-
 любе: а нарочито прилюбиоу се Црна

Гора, којою е она за средоточность противу сутротни метежа, тада францизског' господарства у негдашњим' млтачкым' областима, — служила; и Црна е Гора свагда побѣдоносна бивала. — Кад' су Французи, заключенымъ миромъ у Кампо Формио, уступили Австрји Которъ и нѣговъ Заливъ, незнаюћи да се е Которъ своевольно Млткима 1410. год. подчинио, но подъ тымъ уговоромъ, да ако га негда Млтке неугоу бранити, да му онда првобытну слободу нѣгову одржи; и да власти немаю, другой којою сили уступити га. Сбогъ чега немогоше Приморцы прежалити, што су и Млтке Французима, а ови Римскомъ тада Цару уступили, на супротъ нѣовы ясни Права и доказателства; за тои заключе нѣове поглавице те пошлю Посланике владики Црногорскомъ, кой да га за советъ и помоћъ моле. Одъ овог' часа сматрала е већа часть србски примораца Владика за свога природног' Покровителя и нѣговъ упливъ у толико е кодъ нѣи растао, у колико се е Дубровникъ свом' падаю клонио. Овай славный и слободный градъ быо е пре францужског' упадая на цѣломъ Полуострову у таквой важности, да су изъ Турске Славени (Срби и Бугари) лично долазили и свое парничне предмете суѣеня ради подносили и са рѣшенияма задоволявали се. Што се тиче Аристокрацие (Великаша) Дубров-

ничке, она е кроя и строя са свимъ грађанскогъ была; Она се е занимала са утврђењемъ законности и поредка; Она е удалѣна одъ свию оны' преимуѣства, коя су имали Старешине народнѣ подъ именовъ спахия и овомъ подобногъ у другимъ државама. Ђдномъ реч'ю она е была тада благодѣтелна и правдолюбива майка цѣлогъ Полуострова. Ова мала држава живеѣи у непрекидномъ миру, была е са свимъ нешто противно у сравненію живостне и убойне Црногорске Републике. Кад' су Французи у Дубровникъ ушли, управо е было 26 година, одъ како нико ни е на смртъ осуђењъ быо. Ако се пре тога ни е могла смртна казнь избеѣи; то се е онда цела Република у црно облачила (знакъ жалости;) а за извршенъ смртне казни позыванъ е бывао Целатъ изъ Турске, кои, како е свой посо свршио и наплату примио, морао е безъ свакогъ оклеваня, и то одма истогъ оногъ дана, непробавивши остало време у овомъ миролюбивомъ граду одлазити.— Благі основи ове Републике морадоше уступити пренешенымъ французскимъ намѣрама изъ Париза. Збогъ чега се страшне и крваве битке између Котора и Дубровника, па и међу грађанима едногъ и другогъ града породе; о чему и народня пѣсма говори, кад' су юнацы Црногорски позвали славногъ Адмирала Сенявина у помоћъ противъ Француза и нѣовы ѿдномысленика, кога они нази-

ваху: „Оцемъ дѣце свое.“ Сенявинъ се тада налазио у Корфу (Корфу), дође и заузме заливъ Которскій и Црногорцы су многе битке противу Француза издржали.

Што се Котора тиче у нѣму се е више месецы у обсади одржао Генералъ Гаутие и најпосле месеца Декемвра преда се Енглезима. Ови по заключеномъ Уговору съ Владикомъ предаду Которъ Црногорцыма и они га своимъ главнимъ и престолнимъ градомъ учине; но изгубе га у пролеће годне 1814, будући е Царъ русскій Александеръ торжественно Австрји уступио. Тако дакле у слѣдству уступленя овогъ посланъ буде Генералъ Милутиновићъ изъ Дубровника, да прими Которъ и Заливъ нѣговъ. Ово су негодовали Црногорцы, но мораше уступити, и тако пресели се Св. Петаръ на Цетинъ, гдѣ е мирно до год. 1820. живио. Но садъ га свирѣпый Челадинъ, Везиръ Боанскій преко Мораче съ войскомъ нападне, да Црну Гору преотме и подярми. Црногорцы га умаме у свое гудуре и савршено га побѣде. Битка е ова тако страхъ Турцыма задала, да се одъ оногъ доба више съ Црногорцы у велике боеве неупушташе, осимъ у пушкаранъ кое ни е ни одъ какве историчне важности. А Везиръ се самъ одъ срамоте убие.

1830 Октовра 18. лицемъ на св. Луку, као данъ за помирень заврвлѣны по-

родица, опредѣленный, умре Св. Петаръ у 84ой години свог' многотрудног' живота, почемъ е пола столѣћа Црномъ Горомъ владао. Кад' зачуше закрвљена племена, да е владика преминуо, а они науме, да сами крвнине међу собомъ расправе, и изклали бы се, да Главари не повичу на нѣи, а у истый махъ изнесу мртво тѣло и надъ мртвимъ тѣломъ се закуну и вѣру даду, да ће до идугег' Бурђева дне у любви и слоги живити. Овако е натезао и мирно ии за целог' нѣговог' живота; и само су се мирили нѣму за любовь.

23) Одъ искона или искони.

24) Путь за моремъ, а смръть за вратомъ.
Нар. Пословица.

25) Поняти, умомъ уватити (begreifen). Чувствен. разумети.

26) Петаръ II. Нѣгушъ примио е владу, после предшественника свога Св. Петра, у младости својой одъ 17. година, но примио е такође и претешко бreme, ерѣ ни е владао са питомимъ людма, већ са змаевима и рисовима лютимъ. Онъ е требао садъ Црногорце, као малу дѣцу руководити и заиста е руководио; ерѣ што нѣговъ предшественникъ за 50. година немогаше учинити; а то е Црногорце Закону грађанскомъ и уредбама подвргнути. Као што е у Горскомъ вѣнцу на стр. 70 казао:

„Небо нема без грома дијену.“

Па тако и поступи. Да бы власть врховна нераздѣлена была, онъ е достоинство губернатора укинуо. Радонићъ, онда бывшій губернаторъ морао е да иде у изгнанство. А и намера Вуковића угуши се. И тако, кад' е врховну власть у руке добио, започне намере свое клонеће се на добро Отчества нѣговог'. Онъ разпусти старо Правителство и намѣсти ново, подъ именовъ: „Сената.“ Членови Сената представляю народъ Црногорскій; а има е такви 12. За Црну Гору 8, а за Брда 4. — По унутрашньої области замену е преѣшићъ главаре са 14. капетана, и свакомъ е капетану додао по 7 — 10. подручни люди. А Сенату 40. Перяника о којима Покойникъ у Горвѣнцу вели:

„— Ђе дођу, донесу грозницу.“

Кад' ово уреди, онда е донео законъ и реко: „Ово е законъ, овако мора биши!“ И заиста успѣо е у свој намери; еръ и најлюћи юнацы бояли су га се, као грома. Онъ за 20 година нѣгове владе укроти и закономъ поредку навикне тако Црногорце, да и кад' бы кудъ у странну државу отпуговао, државный се поредакъ у свему одржаваже. Освете су престале сасвимъ. Покойникъ е врло добро знао да су ратованя и за велике државе зло, а за мале конечна пропастъ; зато се е яко устручавао велики' ратова. Онъ е съ Турцыма само два рата имао, кад' е оно одма у печетку нѣгове владе

Намик — паша на Црну Гору ударио ,
и са Алипашомъ Сточевићемъ , кад' се е
препирало о пољу Грахову. Међу тимъ
владика узме изъ Грахова нѣка лица,
које за Сенатъ , које пакъ за Перянике
понамешта. За целог' времена владе Пе-
тра II. нигда није онака опасностъ Црной
Гори грозила , као пре нѣга ; зато се
праведно рећи може : *да влада нѣгова,*
бы влада мира. Међу тымъ избећи
ни е мого ову крваву битку 15. Юния
1839 год. кад' е Бећир-ага , сыновацъ
Мехмедъ - паше Бушатлије ударио на
Брђане са 6000 Албанеза и 4000 царско-
турске уредне войске низама, гдѣ е мло-
гу изгубио войску , пакъ и самъ поги-
нуо. Тако исто 9. Септ. 1840 год. ударе,
три турска Срдара са 7000 бораца, на
Жупу ; али срамно морали су побѣћи и
у градъ Жаблякъ затворити се. —

Пре Петра II. готово свагда су трпи-
ли Црногорцы оскудицу у пушчаномъ
праху ; но онъ се е постарао и зато, по
ономъ :

Si vis pacem

Para bellum

које значи одъ прилике овако :

Кои жели миръ вазда имати!

За ратъ му се валя преправляти

или слободно :

Кои нежели быти у желѣзу,

Нека свагда буде на опрезу.

Зато е особито гледао , да у прия-
тѣльству свагдашиѣмъ са сусѣдномъ

Австриомъ буде; кое е најболъ осведо-
чно 1848 год. изданомъ Прокламациомъ
на Бокоторце; а и на самртномъ ча-
су последня е препорука была: *Чувай-
ше миръ и пришельство са Ав-
стриомъ!* — Приятельство велике
Руссе сачувао е, као највећу драгоцѣн-
ность и препоручио е своме наслѣдни-
ку Данилу П^{омъ} садашнѣмъ Господару
Црне-Горе, да ово приятельство, као зе-
ницу свога ока неповреди. Покойникъ е
и међу свое државе у нечемъ распро-
стриано, сповши Кучи и Грахово къ
Црной Гори. —

Нашъ Покойникъ и да ни е по роду и
племену, войкичким' и грађанским' дѣл-
ма свѣталъ, свѣталъ бы постао у књи-
жества Царству; еръ бы му дѣца нѣго-
ва умна, као: „*Луца Микрокозма, Гор-
скій Вѣнацъ, Три Дана у Трѣсшу и
Лажни Царъ Шћепанъ,*“ свѣтлость
княжеску у свѣту, па и кодъ најпозднѣи
потомака задобила, прославила га и
увѣнчала вѣнцемъ књижевнога безсмрт-
нога Царства. —

Покойникъ са свимъ е одговорио свомъ
сану и достоинству, подпомажући по
силама и доста слабым' приходима свои-
ма, књижество и художество на добро
свое државе и неумрлогъ имена свог'.
Дакле: живио е за време и вѣчност! —
За време свог' кратког' живота, имао е
прегорки часова и муке, као што и самъ
вели у Маломъ Шћепану:

„Ко вијечно хоће да живује,
Мученик је овога свијета!

И у Горскомъ Вѣнцу :

„Чашу меда јошт нико не попи,
Што је чашом жучи не загорчи!
Чаша жучи иште чашу меда —
Смијешане најлакше се пију!

и опетъ на другомъ мѣсту у истомъ Горскомъ Вѣнцу :

„Без муке се пјесна неизпоја!
Без муке се сабља несакона!“ —

Три најсјајније звѣзде до сад, се показаше на озраку црногорскомъ, као : Данило, Св. Петаръ и Петаръ Пѣсникъ; еръ првиј е Црну - Гору обновно, другиј одржао и у тврдио; а трећиј е распространио и уредномъ државомъ учи-нио. — Овај нашъ великиј Пѣсникъ и државникъ родио се 3. Ноемвра 1813. год. а умро е, одъ грудне болести прошле године 19. Октовра пре подне у 9 часа, бодро и са савршенимъ присутствомъ духа, као што се обично велики Юнацы и Пѣсници съ привременимъ овимъ животомъ разстаю, кои е онъ самъ врло лѣпо, у Горскомъ Вѣнцу спѣвао :

Уњ ратује душа са тијелом,
Уњ ратује море с' бреговима,
Уњ ратује зима и топлина
Уњ ратују вјетри с вјетровима
Уњ ратује живина с живином
Уњ ратује народ са народом,
Уњ ратује човјек са човјеком
Уњ ратују днени са ноћима
Уњ ратују дуси с небесима

Волна волну ужасно пошпире
О брјег ис доеме обадије, —
Нико срећан, а нико довољан,
Нико миран, а нико спокојан,

27) Шари небесни, гдѣ се брои: сунце ме-
сецъ и све планете.

ТЕСТАМЕНТЪ

ПЕТРА II. ПЕТРОВИЋА НЪГУША

Владике Црногорскогъ

„Слава тебѣ показавшему намъ свѣтъ!“

Хвала ти господи; јер си ме на бријегу
једнога свога свијета удостојио извести,
и зракомъ једнога твога дивнога сунца
благоволио напоити. Хвала ти Госпо-
ди! јер си ме на земљи нас милионима и
душом украсио. — Колико ме од мога
ђетинства, твоје непостижимо величе-
ство топило у гимне — у гимне *) боже-
ственне радости, удивленија и вели-
чество твоје; толико сам сујетну сун-
бину лјудску са ужасом разматрао и
оплакивао. — Твоје јеслово све из *ниш-
та* сатворило, твоме је закону све по-
корно. — Човекъ је смртанъ и мора у-
мрети. — Ја за надежом ступамъ тво-
ме светилишту божественноме, којег

*) Химне.

сам свијетлу сјенку назрио, јоште с бри-
јега, којег су мои смртни кораци мје-
рили. — Ја на твој позив смиренно и-
дем, или под твоим лоном да вјечни сан
боравим, или у хорове безсмртне, да те
вјечно славим *).

*) Само доде сам добио у препису одъ Г. Стефана
Аидр. Шеровића владичиног сестрића. Слѣдује садр-
жан наредбу и заветованъ у смоћенноу наслѣдника.

РАЗГЛАСЪ КЊИЖЕЗАНЪ
НА
ИСТОРИЧЕСКІЙ РОМАНЪ
ПОДЪ ИМЕНОМЪ
ФЕДОРЪ И МАРІЯ,
или
ВѢРНОСТЬ ДО СМРТИ
ЛАФОНТЕНУ.

Желећи, момъ, преиломъ Народу Срб-
скомъ, у свакој струци, а у књижевној
нарочно да будемъ одъ ползе; предао самъ
у речи остоје дѣло у Печатню. Оно е по

русской Исторіи сачинѣно. Нѣму же се свакій, быо онъ когъ му драго Станя и Заниманя, обрадовати; еръ же изъ нѣга чувствителни родители имати прилику да се науче, какви треба да су, према породу свомъ; као и овай према родительима. Дозна же далъ, да сплетке и найвеће люде овога свѣта съ нѣовы' высокы' мѣста' руше и упропашћую, као што е у овомъ дѣлу живо представлѣна пропастъ и падежъ породице Менцыковлѣве и Долгорукахъ. Исто же тако да научи претеранный суеславъ, шта му треба да чини, пакъ да се ове умне болести ослободи. Едномъ реч'ю, у овомъ е дѣлу противоположена любовь, мрзости; искреность, притворности; истина, лажи; права слава, суети; и на послѣдку вѣрность, подлой невѣрности. — Ово бы дѣло іошъ давно было печатано, по узроцы су; едно моя путованя, а друго неданяшнѣ размерице, кое су Народъ нашъ раздробили и раздвоили; слѣдователно, кадъ време ни е найзгодниє за науке было, по ономъ:

Гдѣ оруж'є звечи,

Тамъ Муза єчи;

Но садъ, кадъ е Народъ нашъ Србскій опеть сѣдинѣнъ; држинъ за удесну прилику, да се Народу ми момъ Србскомъ у утруцы кнѣижевной покажемъ. И тако:

Дабы свакій онай Србинъ, коме на
ерцу лежи напредакъ, јошъ низко стоѣегъ
књижества нашегъ, као и облагорођенъ
народнъ, дѣло ово лакше набавити мого;
разложио самъ га у две Частн. — Прва
Часть бы ће готова до конца месеца Јануа-
ра ове године, и цѣна е према величини
и изгледу књиге, за предбройнике умѣре-
на 30 кр. ср. — Свакій напредакъ Срб-
ства любеѣй, може скупитель быти, кои ће
одъ свакій 10. Књига, 11^{ту} као награду
за трудъ свой добити. — Књига се пе-
чата моимъ обычнымъ Правописомъ, у Ср-
менскогъ Манастира Књигопечатњи са у-
гледнымъ словма на велинъ артии и изно-
сиће одъ 8 — 9 печатаны табака'. — Сва
Господа скупители у Австрји, шилаће
Писма своя о момъ трошку и подъ моимъ
Надписомъ:

Milan Dav. Rasic

Rechtsgelehrter in Wien

Landstr., Hauptstr. Nr. 59, 2 Stock.

У Србији пакъ Благород. и Высокоу-
ченомъ Г. Константину Бранковићу про-
фессору Философје у Београду.

Надаюћи се многобройнымъ Предуписаницыма, всамъ и бы ъу, докле ми годъ у прсима срце куцало буде,

Могъ премилогъ Народа Србскогъ,

У Бечу лицемъ на Ново 1852.

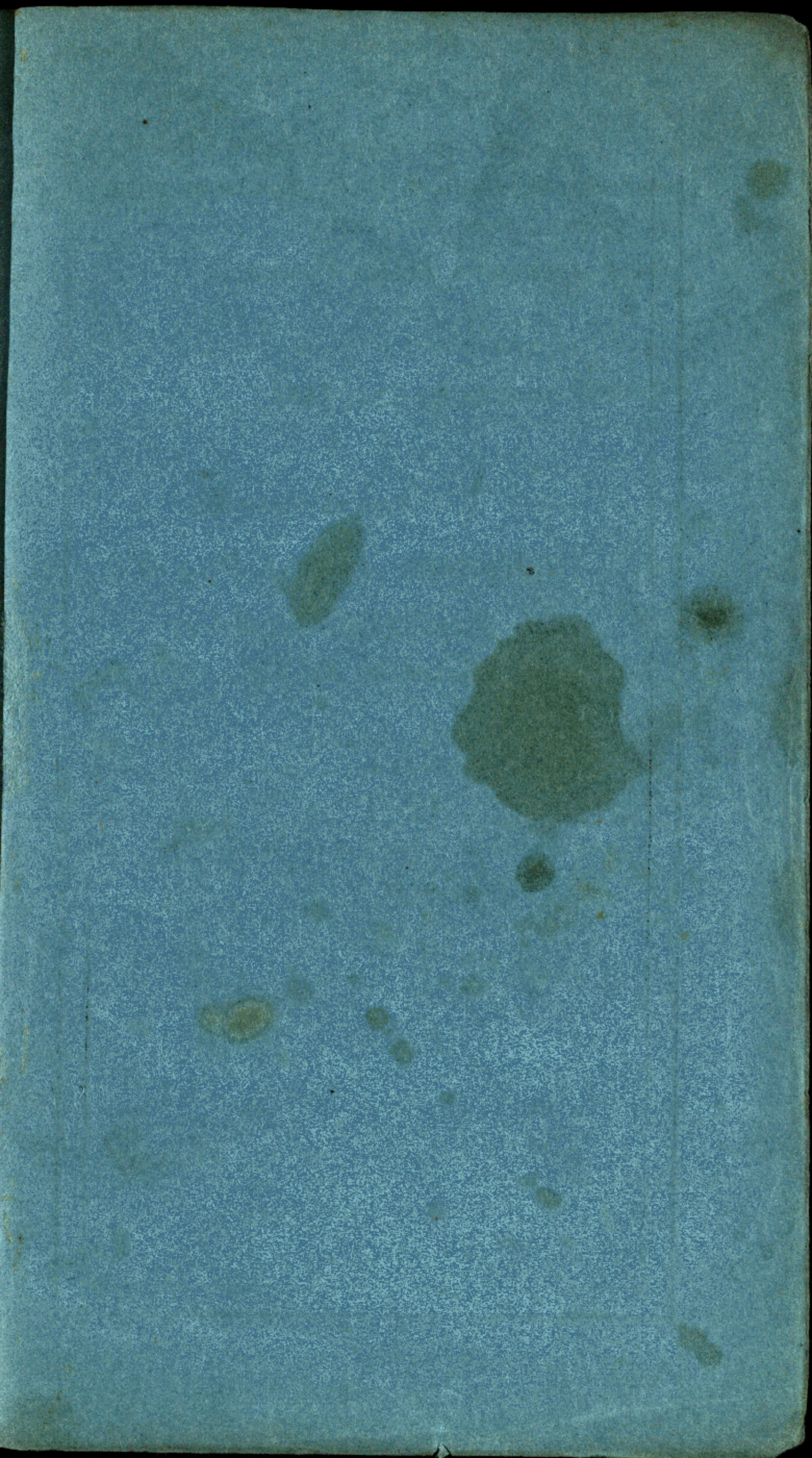
Свагда готовъ,

Миланъ Давидъ Рашикъ.

Правословъ и Н. С.

Пр. Учтиво молимъ, да ми Господа Скупительи, на кое самъ се обрати Имена Предплатника часпре пошлю; како бы ии у кнѣги ставити мого. — Такође и „Касмайка“ до половине Февруара ове године у везаномъ слогу изъ печати изићи 10. табака печатаны велика.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

ЖЕ

R19Sr II 397.1

*Цена в ове књиге заедно сѡ
ликомъ 30. Кр. Ср.*